

СЛОВНИК-ДОВІДНИК З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

За загальною редакцією проф. М. Пентилюк

Київ
«Ленвіт»
2015

УДК 811.161.(075)
ББК 81.411.1-922
С 48

Автори:

М. Пентилюк, О. Горошкіна,
Н. Мордовцева, А. Нікітіна, Л. Попова

Рецензенти:

Голуб Н. Б., доктор педагогічних наук, професор
Караман С. О., доктор педагогічних наук, професор

Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(Лист № 1/11-12635 від 06.08.2013)

Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб./
С 48 Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк — К. : Ленвіт, 2015. — 320 с.
ISBN 978-966-8995-92-7

Словник-довідник з методики української мови створено задля розкриття значення основних лінгводидактичних понять, якими послуговується сучасна методика навчання української мови. З усіх тем подана література, ознайомлення з якою розширить ерудицію вчителя-словесника, а студентам допоможе організувати цілеспрямовану самостійну роботу над засвоєнням методики української мови. До словника включено відомості про визнаних учених-лінгводидактів.

Словник розрахований на студентів-філологів та учителів української мови.

УДК 811.161.(075)
ББК 81.411.1-922

ISBN 978-966-8995-92-7

© Пентилюк М. І., Горошкіна О. М.,
Мордовцева Н. В., Нікітіна А. В.,
Попова Л. О., 2015

ЗМІСТ

Зміст	3
Передмова	4
Алфавітний покажчик	267
Короткі відомості про українських учених-методистів	280
Список використаної літератури	311

ПЕРЕДМОВА

Українська лінгводидактика має давню історію. Її корені сягають у сиву давнину — шкільництво Київської Русі, козацькі школи, дидактика у Києво-Могилянській академії. Вона пов'язана зі славними іменами українських педагогів — Г. Сковороди, І. Духновича, В. Домбровського, Б. Грінченка та багатьох інших. Важливу роль у становленні й розвитку навчання рідної мови зіграла українська етнопедагогіка. На її засадах будували свої концепції Г. Сковорода, К. Ушинський, Г. Вашенко, С. Русова, В. Сухомлинський. Вона живить і сучасну методичну науку. Велику увагу їй приділив у своїх працях М. Стельмахович.

Вихідними позиціями концепцій і стандарту мовної освіти в Україні стали ідеї української етнопедагогіки. Сучасна українська лінгводидактика увібрала кращі традиції вітчизняної, російської й європейської методичної науки: вона спирається на загальнодидактичні закономірності, принципи, методи і прийоми навчання рідної мови. Важливу роль зіграли праці Я. Коменського, Ф. Дістервега, Ф. Буслаєва, О. Текучова, І. Срезневського, О. Пешковського і багатьох інших.

Інноваційні процеси, що охопили сучасну школу, виявляються в методиці навчання рідної мови. У практичному розвитку методики та її теоретичному обґрунтуванні чільне місце посідає система понять і термінів, які становлять її фундамент і забезпечують розвиток та функціонування. Спираючись на узагальнення практики, досвіду учителів, наукові знання формуються в поняттях, в їх розгортанні, визначенні місця цих понять у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників. «Побудова наукової теорії, — на думку російського методиста М. Львова, — завжди починається із введення суворих і точних визначень». Саме словник М. Львова і став першою працею з лінгводидактичної лексикографії. У 2002 р. у Львові було видано «Словник-довідник з методики викладання української мови» (автори І. Кочан, Н. Захлюпана). Наш авторський колектив створив „Словник-довідник з української лінгводидактики” (2003 р.). Його завдання полягало в тому, щоб узагальнити, зібрати, наскільки можливо, найважливіші поняття сучасної лінгводидактики, систематизувати їх і подати коротку характеристику кожного. Пропоноване нове видання словника значно розширене,

доповнене новою лінгводидактичною термінологією. У ньому враховано досягнення сучасної дидактики, лінгводидактики і лінгвістики, відбиті в концепціях мовної освіти, Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та результати наукових досліджень з методики навчання української мови у школах та ВНЗ за останнє десятиліття. Словник включає методичні коментарі до лінгвістичних понять, що передбачені шкільними програмами для вивчення в середній школі і відбиті в мовленнєвій та мовній змістових лініях. Словник розрахований на студентів-філологів, учителів-словесників і викладачів педагогічних закладів освіти.

Понятійний апарат української лінгводидактики

В укладанні словника автори спиралися на такі принципи:

- історизм;
- авторська достовірність;
- джерелознавство;
- функційність.

Принцип історизму забезпечив відображення у словнику розвиток методики української мови, становлення основних її понять, відбір традиційно закріплених у теорії і практиці термінів, і нових, викликаних до життя інноваційними процесами в освіті. Авторська достовірність побудована на першоджерелах, працях визначних лінгводидактів.

Джерелознавство сприяло виявленню ступеня поширення понять, використаних у працях сучасних методистів, у підручниках і посібниках з методики української мови.

Принцип функційності визначив цінність лінгводидактичних понять і термінів, їх застосування учителями-словесниками.

Добір понять і термінів здійснювався за такими ознаками:

- загальнодидактичні;
- лінгводидактичні;
- мовленнєвознавчі;
- інноваційні.

Класифікація понять і термінів за загальнодидактичними ознаками передбачала відбір понять і термінів, що забезпечують навчальний процес в освітньому закладі. Як правило, це загальнонаукові поняття, що складають основу дидактики: урок, методи, принципи, прийоми, засоби навчання тощо. Однак ми намагалися

уникнути зайвої абстрактності понять і термінів, і конкретизувати їх стосовно навчального предмета – української мови, максимально осучаснюючи кожен дефініцію, що знайшло відображення в текстах словникових статей і списку рекомендованої літератури.

У Словнику значно розширено й оновлено список наукової і науково-методичної літератури, але з метою уникнення дублювання подано наприкінці Словника, куди включено найновіші праці вчених-дидактів, лінгвістів, лінгводидактів, соціо- та психолінгвістів.

Основна група понять і термінів – лінгводидактичні. Вони складають ядро словника. Лінгводидактичні дефініції характеризуються своєю закріпленістю за конкретною навчальною дисципліною і становлять струнку систему її понятійного апарату. Їм приділено в словнику основну увагу і відведено найбільше місця. Мовленнєвознавчі ознаки понять і термінів тісно пов'язані з лінгводидактичними. Адже сучасна шкільна програма з української мови має особистісно орієнтоване та комунікативно-діяльнісне спрямування й передбачає формування мовної особистості, що досконало володіє комунікативними вміннями і навичками – комунікативною компетентністю. Відтак саме життя викликало необхідність уведення в практику навчання рідної (державної) мови мовленнєвознавчі поняття, основні з яких знайшли місце у словнику: текст, категорії тексту, абзац, антиципація, аудіювання тощо.

Ураховуючи, що інноваційні процеси охопили всю сучасну освіту, наявні вони і в практиці навчання мови, ми намагалися визначити певний мінімум понять і термінів, що їх репрезентують. У словнику є низка статей, присвячених цим дефініціям: відеоматеріали, гуманізація освіти, диференційоване навчання, імітаційні методи, комп'ютерна техніка, модульне навчання тощо.

Певне місце у словнику займають терміни, відібрані за лінгвістичними ознаками. Це мовознавчі поняття: *анафора, артикуляція, градація, дикція, функційний стиль* тощо. Однак уведення їх до словника зумовлене в основному конкретизацією мовленнєвознавчих понять і термінів. Хоча читач знайде тлумачення термінів *графіка, граматика, орфографія, приказка*, але їх обмежена кількість. Адже існують лінгвістичні словники, і зокрема енциклопедія української мови, де подано сучасне тлумачення наукових мовознавчих понять.

Ураховуючи, що в останнє десятиліття українська лінгводидактика значно повнилася новими іменами, ми розширили розділ

відомостей про вчених, які зробили значний вклад у розвиток теорії і методики навчання української мови. Суттєво зросла кількість докторів педагогічних наук. Долучаються до розробки лінгводидактичних проблем і деякі вчені-лінгвісти.

Звичайно, включити прізвища всіх учених, причетних до теорії і практики навчання української мови, ми не могли. Адже видано у Львові І. Кочан і Н. Захлюпаною словники-довідники „Українські лінгводидакти крізь призму часу” (2009) і „Українська лінгводидактика в іменах” (2011). Тому ми подали короткі відомості про вчених, що безпосередньо розвивають сучасну лінгводидактику як науку й плідно працюють в її популяризації серед учительського загалу й викладачів вищої школи.

Структура словника

Словник складається з чотирьох частин:

- реестру словникових статей, поданого за алфавітом;
- алфавітного покажчика понять і термінів;
- коротких відомостей про вчених-лінгводидактів;
- списку рекомендованої літератури.

Кожна словникова стаття містить тлумачення терміна, його коротку методичну характеристику, що осмислити і засвоїти відповідну дефініцію. Рекомендована література включає найновіші праці й може стати в пригоді студентам у підготовці до екзаменів, учителям-словесникам у написанні рефератів, доповідей на конференціях, семінарах тощо. Автори дібрали матеріали про визначних лінгводидактів, які працювали і працюють на терені методики навчання мови і сприяють її розвитку. Основна увага була спрямована на сучасних українських учених-лінгводидактів, які беруть безпосередню участь у розробці теоретичних основ методичної науки й активно впливають на підготовку майбутніх учителів-словесників до навчання української (рідної і державної) мови в період реформування освіти в Україні.

Словник містить 1071 статтю із тлумаченням термінів.

Автори словника щиро вдячні докторові філологічних наук, професорові К. Д. Глуховцевій, докторові педагогічних наук, професорові Н. Б. Голуб, доктору педагогічних наук, професору С. О. Караману за прочитання й рецензування означеної праці.

М. Пентилюк

Навчальне видання

Пентилюк Марія Іванівна
Горошкіна Олена Миколаївна
Мордовцева Наталія Валеріївна
Нікітіна Алла Василівна,
Попова Людмила Олександрівна

**СЛОВНИК-ДОВІДНИК
З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ**

Навчальний посібник

Формат 60×84/16. Обл.-вид. арк. 13,45. Ум. друк. арк. 18,6
Тираж 300 пр. Зам. №

ТОВ “Видавництво “Ленвіт””
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № 743 від 24.12.2001 р.
04060, м. Київ, вул. О.Теліги 23-а, к. 46.

Виготовлювач: ТОВ «Задруга»
Свідоцтво ДК № 2000 від 03.11.2004 р.
АДРЕСА: 04080, м. Київ, вул. Фрунзе 86.